

A legmagasabb és legalacsonyabb kataszteri tisztajövedelmi fokozatok értékelése különös tekintettel a talajtípusokra

WILDMANN ANTAL

OMMI Talajtani Osztály, Mosonmagyaróvár

Közel egy évszázada, hogy Magyarország talajaira vonatkozóan összeállították a tisztajövedelmi fokozatokat, azaz az aranykorona értékeket. Ezek annakidején termelési, értékelési adatok alapján lettek kiszámítva. A termésadatok az esetek legtöbbszörében becslés útján lettek megállapítva. A rendelkezésre álló, illetve becsült termésadatok alapján kiszámított összes termelési értékből levonásba került a termeléssel kapcsolatos összes kiadás, s ez az összeg volt az ún. kataszteri tiszta jövedelem [2, 3, 5, 6, 7]. (Szántóra vonatkozóan 10 éves átlagadatok képezték a számítás alapját.)

A tisztajövedelmi értékek azonos termelési és értékesítési viszonyokkal rendelkező területeknek megfelelően becslőjárásokra és osztályozási vidékekre vonatkozóan állapították meg. A becslőjárások, illetve osztályozási vidékek területét illetően a termelési költségeket azonosnak vették, s így ezen területeken belül hasonló és azonos termőerejű talajoknak azonos tisztajövedelmi értékeket számítottak.

Az aranykorona értékek megállapítása idejétől napjainkig a talajok termőereje az esetek legtöbbszörében számottevően nem változott. Kivételt képeznek a természeti erők és emberi ténykedés hatására megváltozott talajok.

A szél és víz pusztító hatása mellett nem elhanyagolható az emberi beavatkozás következménye. A felszíni bányák mellett egyes nagy települések vízellátását biztosító vízművek is nagymértékben megváltoztatták a talajok termelési értékét.

A természeti tényezők okozta termőerő-leromlás kísérője ugyan esetenként talajjavulás is, de annak jelentősége nagyon elenyésző. Az erózió által letarolt és lehordott jó minőségű feltalaj alig pár százaléku területet javít meg, a talajpusztulással érintett területekhez viszonyítva.

A felsoroltak alapján megváltozott talajok százalékos aránya oly csekély, hogy országos viszonylatban — kataszteri tisztajövedelmi értékeket illetően — alig bír jelentőséggel.

A megváltozott termelési viszonyok eredményeztek ugyan termőérték-változást, de ezen változások az eltérő talajminőségek esetében közel azonos százalékban hoztak létre tisztahozamváltozást.

Az értékelési és becslési lehetőségek változása viszont már olyan tényező, amely lényegesen befolyásolta az egyes becslőjárások, illetve osztályozási vidékek egymáshoz viszonyított tisztahozadéki értékeit.

Út- és vasúthálózat nagymértékben kibővült. Városok, ipari centrumok kiterjedtek, újak létesültek, s így ezek környékén a termékek iránti kereslet

megváltozott, ami az eladási árak emelkedését hozta magával, amely körülmény legnagyobb mértékben a mezőgazdasági termékekre vonatkozott.

A felsorolt tényeket figyelembe véve kétségtelen, hogy a kataszterben nyilvántartott tisztajövedelem nem tükrözi hűen a jelenlegi tisztahozamokat. Hogy az eltérés milyen mérvű és milyen jelentőségű, azt nem lehet kimutatni, mivel olyan összegszerű értékelés még nem készült, mely a talajokat jelenlegi termelési értéküknek megfelelően osztályozná.

A tisztajövedelmi értékekről annyit biztosan lehet állítani, hogy becslőjárások és osztályozási vidékek, illetve községeken belül az egyes osztályok termelési értékaránya, illetve egymásutánja megfelel a tisztajövedelmi érték-sorrendnek.

Tehát érvényben, közhasználatban vannak azok a talajértéket jelző számok (aranykorona értékek), melyekről az a köztudat, hogy elavultak. Mennyiben avultak, mennyiben bírnak használati értékkel, ezt kellene kimutatni.

Értékelési rész

A kataszteri tisztajövedelmi értékekről csak talajminőséget jelző, illetve talajminőségre utaló adatok alapján lehet bírálatot mondani. Ilyen talajértéket jelzők a talajtípus térképek, a tápanyagviszonyokat feltüntető kartogrammok stb. Itt feltétlenül fel kell sorolni a természeti tájbeosztásokat tartalmazó „országos tájbeosztási térképeket”, melyek jellemző talajtípusokat határolnak körül azonos éghajlati viszonyokkal.

A természeti tájak képezik ezen értékelési munkánk leglényegesebb összehasonlítási alapját. Amíg a természeti tájak azonos talajtípusok és éghajlati adottságok területeit jelölik, addig a kataszteri tájbeosztás becslőjárás, osztályozási vidékek területei azonos termelési és értékesítési viszonyok figyelembevételével lettek elhatárolva.

Látszólagos eltérést mutat az, hogy a becslőjárások és osztályozási vidékek részletesebb tájbeosztást tükröznek vissza, így több becslőjárás felel meg egy-egy természeti tájnak. Ezen határvonalak nagy fokban való egyező volta adja alapját a megbízható összehasonlíthatóságnak, s a kataszteri tisztajövedelmek helyesebb kiértékelésének. Kivételként kell megemlíteni a kereskedelmi, ipari centrumokat, s ami ezekkel kapcsolatos, a nagy népességű településeket. Ezen területrészek nem kapcsolódnak szervesen a természeti tájakhoz. Itt a tisztajövedelmi értékek a nagyobb kereslet miatt kialakult magasabb eladási árak következtében oly mértékben emelkedtek, hogy lényegesen magasabbak, mint a környező azonos vagy közel azonos talajoké. A felsoroltak eredményeként eltérő magasabb tisztajövedelmi értékekkel bíró becslőjárás, osztályozási vidék lett a jelzett területekre vonatkozóan megállapítva.

Országos viszonylatban való értékelés céljából a természeti tájak talajtípusai és a becslőjárások, osztályozási vidékek legmagasabb és legalacsonyabb szántó kataszteri tisztajövedelmi értékei alkalmasak. A jobb áttekintés, illetve szemléltetés céljából mellékeljük a természeti tájak (1. sz. melléklet) és a legmagasabb, illetve legalacsonyabb szántó aranykorona értékek becslőjárásenként, osztályozási vidékenkénti (2.sz. melléklet) országos elhelyezkedési térképét.

Az összehasonlításokat a természeti tájak figyelembevételével a talajtípus, altípusa alapján eszközöljük, egybevetve a kataszteri tisztajövedelmi értékekkel.

Köztudomású, hogy a legjobb termőerejű szántók a csernozjom és öntés csernozjom, általában csernozjom típusú talajok területén találhatók. Stefa-

novits és Szücs által szerkesztett országos genetikus talajtérképen a csernozjom területek legnagyobb kiterjedésben a „Dél-tiszántúli löszhát” és „Mezőföld” természeti tájon fordulnak elő. Ezen tájaknak talajtípusai: „típusos mészlepedékes csernozjom”, „mélyben sós réti csernozjom”, és a Mezőföldön „típusos mészlepedékes csernozjom” és „csernozjom barna erdőtalaj”.

Öntés- és öntés eredetű a „Győri-medence és a Fertő Hanság-medence”, „Dunavölgy”, főképp annak alsó szakaszán, „Dráva-melléki sík az Ormán-sággal”, „Bodrogköz”, „Körösvidék”, „Alsó Tisza-mente” talajai. Ezen területek kataszteri tisztajövedelme általában megközelíti a csernozjom talajok aranykorona értékét, de nagyobbrészt alatta van annak. Az értékhullámvázás annak függvénye, hogy annak talajtípusa öntés-réti felé tendál-e, illetve csernozjom vagy öntés jelleget képvisel-e elsősorban.

Az öntéstalajoknál felsoroltak közt nem szerepel a „Rábaöntések” talajtáj, mivel a STEFANOVITS „Magyarország talajai” 2-ik bővített kiadásában található, s itt I. sz. alatt mellékelt „Magyarország természeti földrajzi tájbeosztása”, térképen nincs feltüntetve mint különálló tájegység [5].

KREYBIG: „Agrotechnika tényezői és irányelvei” című művének 2-ik bővített kiadásában külön tájegységként van feltüntetve a „Rába-öntések” területe, mely területnek kedvező talajadottságait a tisztajövedelmi értéke is visszatükrözi. Meg kell azonban említeni, hogy itt már befolyással volt az árák kialakulásában, s ezen keresztül a tisztahozamra a nyugati piac a császár-várossal [1].

A „Duna—Tisza-közi hátság” és a „Nyírség” tájain előforduló futóhomokok az ország leggyengébb termőterületű talajai az erősen szikes területektől eltekintve. Ezen tájak legmagasabb szántó tisztajövedelmi értékei ugyan magasabbak, mint a „Göcsej”, „Kerka vidék” (Alsóórség) erdőtalajainak legmagasabb aranykorona értékei, mivel a jobb minőségű homoktalajok csernozjom jellegűek, mely talajsajátságát nem találjuk meg ilyen mértékben a göcseji, Kerka-vidéki talajokon.

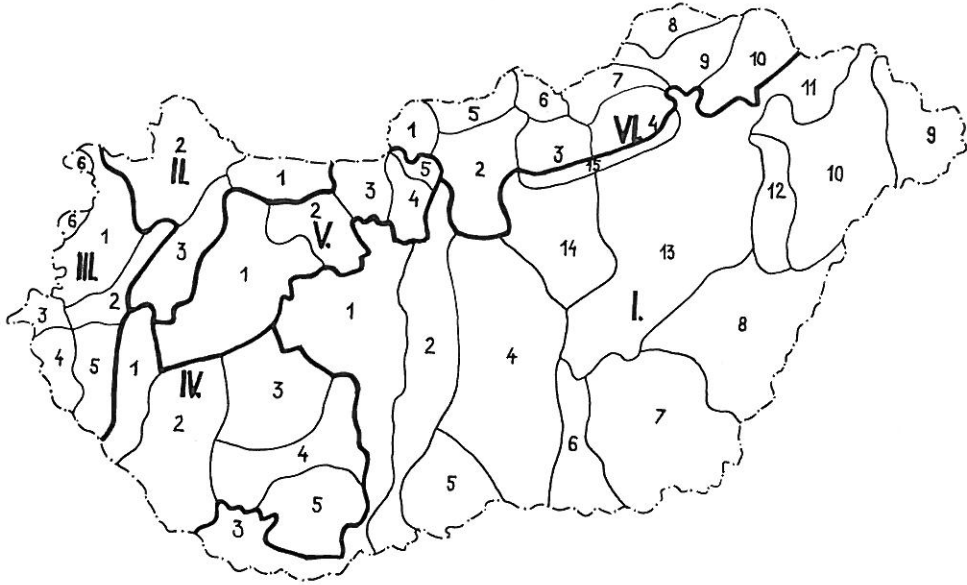
Az erdőtalajok — melyek a fel nem sorolt tájegységek nagyobb részén fellelhetők, — (Északi Középhegység és Dunántúl nagyobb részén), — aranykorona értékei nagyrészt a futóhomok és az öntés, illetve az öntésből alakult talajtípusok értékei között foglalnak helyet, amelyek a gyakorlat szerint vissza is tükrözik azoknak az egyéb talajokhoz viszonyított termelési értékét.

Az összehasonlítás eredményeként a felsorolt talajtípusoknak legmagasabb kataszteri tisztajövedelmi értékei a következők:

csernozjom, illetve csernozjom jellegű talajok	26—30 ar. K.
öntés, öntés eredetű és öntés	20—26 „ „
erdő és erdő jellegű talajok	nagyobb részben 14—22 „ „
	kisebb részben 11—14 „ „
homok talajok (csernozjom jellegű vagy humuszos homok)	15—17 „ „

A felsorolt értékektől, mint már említettük, eltérést mutatnak a jobb értékelési lehetőségekkel bíró területek, melyek a következőkkel jellemezhetők:

Vegyük elsőnek Nagy-Budapest legmagasabb kataszteri tisztajövedelmi értékeit vizsgálat alá. A 29—31 ar-K-ás tisztajövedelmi értékek lényegesen magasabbak, a környező legmagasabb szántó tisztajövedelmi értékeknél. Azonos és hasonló értékek szerepelnek Budapestet közvetlen ellátó peremvárosok esetében is. Kivételt képez a főváros északkeleti oldalán levő terület, melynek termőértéke az akkori termelési technika mellett nem is hozhatta meg



MAGYARORSZÁG TERMÉSZETI FÖLDRAJZI TÁJBEOSZTÁSA

I. Alföld

1. Mezőföld (a Fejér megyei Sárréttel)
2. Duna-völgy
3. Dráva melléki sík az Ormánsággal
4. Duna—Tisza közti hátság
5. Bácskai löszhát
6. Alsó-Tisza mente
7. Dél-tiszántúli löszhát
8. Körös-vidék
9. Bereg-Szatmári sík (az Ecsedi-láppal)
10. Nyírség
11. Bodrogek (a Rétközszel)
12. Hajduság
13. Közép-Tisza mente
14. Jászság
15. Észak-alföldi hordaléklejtő

II. Kisalföld

1. Győr—Tatai-teraszvidék
2. Győri-medence és a Fertő—Hanság-medence
3. Marcal-medence

III. Alpokalja

1. Rábántúli kavicsstakaró
2. Kemeneshát
3. Vasi-hegyhát (Alsóórséggel)
4. Kerka-vidék

5. Göcsej
6. Soproni-hegység, Kőszegi-hegység

IV. Dunántúli-dombság

1. Zalai-dombság
2. Belső-Somogy
3. Külső-Somogy
4. Tolnai—Baranyai-dombság
5. Baranyai-szigethegység

V. Dunántúli-középhegység

1. Bakony
2. Vértes (Vértesalja, Velencei-hegység, Zámolyi-medence, Bársonyos)
3. Gerecse (Zsámbéki-medencével)
4. Budai—Pilisi-hegység
5. Visegrádi-hegység

VI. Északi-középhegység

1. Börzsöny
2. Cserhát és a Gödöllői-dombság
3. Mátra
4. Bükk
5. Nógrádi-medence
6. Karancs—Medves
7. Borsodi-medence
8. Aggteleki-karszt
9. Cserehát
10. Zempléni-hegység



azt a jövedelmet, mint az előbb jelzett területek, mivel típusban, fizikai féleségben is lényegesen kisebb értékűek.

A környező területekhez viszonyítva magasabb aranykorona értékkel bír Eger, Miskolc, Debrecen, Szeged, Pécs, Kaposvár, Nagykanizsa, Székesfehérvár és Szombathely becslőjárás, illetve osztályozási vidék területe.

Itt kell még megemlíteni az ország északnyugati határrészeit, hol általában magas értékek szerepelnek a szántók (legmagasabb) tisztahozadékként, amit jól szemléltet a 2. sz. melléklet szerinti térképre vitt legmagasabb szántó kataszteri tisztajövedelmi értékek becslőjárás, osztályozási vidékenkénti országos elhelyezkedése.

Sopron, Kőszeg környékének aranykorona értékei különösen magasak, mivel ezen városok a határszéli részekkel együtt azon termelési területekhez tartoznak, melyek az egykori császárvárost voltak hivatottak mezőgazdasági terményekkel ellátni, s így magas eladási értékek révén nagyobb tisztahozammal kerültek a kataszteri nyilvántartásba.

Ezen kivételek nem cáfolhatják meg az összehasonlítás gyakorlati értékét, mivel ezek a területek különleges gazdasági adottságok révén kerültek magasabb értékelés alá. A magasabb értékelések az egyes területegységeken belül viszont az eltérő minőségű osztályoknak megfelelően történtek, így a belső arányosság itt is feltétlenül megvan.

A becslőjárások, osztályozási vidékek legalacsonyabb aranykorona értékei már nem mutatnak olyan összefüggést a talajtípusokkal, mint azt a legmagasabb aranykorona értékeknél láttuk.

A legalacsonyabb kataszteri tisztajövedelmi értékalakulásnál a talajtípus, talajféleség, talajréteg mellett legnagyobb jelentősége a csapadéknak van. A gyenge termőképességű talajoknál a növényélet szempontjából a leglényegesebb a tápanyagot szállító víz. Ezen talajoknál a tenyészidőszak kedvező csapadék ellátása a termésnek mondhatni egyetlen függvénye, szemben a jó vízgazdálkodású talajokkal. Rossz vízgazdálkodású talajoknál a jó víz-ellátás termőérték kiegyenlítőként hat, ami az aranykorona értékben is ki-fejezésre jut.

Az alföldi homokokon a legalacsonyabb aranykorona érték csak 0,80, ugyanakkor Göcsejben — amely lényegesen alacsonyabb kategóriába esik — (Alföldi homok 17, Göcsej 9 ar. K.) a legalacsonyabb aranykorona érték 1, — ar. K.

Az országos csapadékeloszlást feltüntető térképet figyelve megállapítható, hogy a leggyengébb talajértékeket képviselő tisztajövedelmi értékek a csapadék eloszlás változásával határozottan észlelhető összefüggést mutatnak. Több csapadék nagyobb tisztajövedelmi értéket jelent a gyenge minőségű talajok esetében, amit legjobban bizonyít a túl csapadékos Őrség.

A termőérték emelkedésével csökken a csapadékmennyiség jelentősége, s mindinkább előtérbe lép a jobb termőértéket képviselő talajtípus, mint a jobb termőerő jellemzője a talajok értékelését illetően.

A tápanyagviszonyokat figyelve az összefüggést nem lehet oly határozottan megállapítani, mint a talajtípusoknál, de némi következtetést itt is levonhatunk a talajok termőértékével kapcsolatban.

A csernozjom talajok, melyek a legmagasabb aranykorona értékekkel szerepelnek, a kedvező „N”-tartalmat illetően is a legjobb helyet foglalják el. Az öntéstalajokra vonatkozóan ez már nem mondható el olyan mértékben. A réttalajok esetében is lényeges területre vonatkozóan a „N”-tartalom a jobb termőerő jellemzője.

Ezen „N”-tartalom értékelés STEFANOVITS: „Magyarország talajai” (2-ik bővített kiadás) 377. oldalán található „Magyarország talajainak nitrogéntartalma” című térkép adatai alapján, a kataszteri tisztajövedelmi értékek figyelembevételével készült [5].

A foszfortartalommal kapcsolatban a fent hivatkozott szakkönyv 378-ik oldalán található térkép adatai alapján kíséreltünk meg egy összehasonlítást. Sajnos, itt a talajtípusokkal és a kataszteri tisztajövedelmekkel kapcsolatban összefüggést nem lehet kimutatni a foszfortartalmat illetően. Ez meglepő volt, mivel a rendelkezésre álló 10 községi mintatér sorozat vizsgálati eredményei szerint a jobb minőségű osztályok foszforellátottsága határozottan jobb, mint a gyengébb termőerejű talajoké az esetek 70—80%-ában.

A talajok káliumtartalma az összehasonlítás során nem mutatott említésre méltó összefüggést. Az egyes talajtípusok káliumellátottsága a rendelkezésre álló adatok szerint nem mutat párhuzamot a kataszteri mintaterek minőségi osztályaival.

Következtetés

Amint országos viszonylatban a legmagasabb aranykorona értékek eltérőek a tényleges termőértékeknek megfelelően, a becslójárások és osztályozási vidékeknek viszonylatában ezen területegységeken belül az egyes községek tisztajövedelmi értékei is különböznek.

Az egyes becslójárások és osztályozási vidékeken belül, azok területébe eső községek tisztajövedelmi értékei nem minden esetben érik el azokat a szélső értékeket, melyek az azonos termelési viszonyú (becslójárás, osztályozási vidék) területére vonatkoznak.

Egy-egy községen belül a szélső értékek között csak olyan tisztajövedelmi értékek szerepelnek, melyek az adott talajok termőértékének megfelelnek. Az eltérések a talajgenetikában altípusban, változatban jutnak kifejezésre.

Nagyobb községek határában eltérő talajtípusok változatai is előfordulnak. Ezen talajváltozatoknak azonos termelési érték esetén is külön kataszteri mintatere van. (A kat. mintatér az egyes minőségi osztályok mértékegysége, melynek adatai a községi kataszteri mintajegyzékben vannak felfektetve.)

Így a felsoroltak szerint becslójárásonként, községekre vonatkozóan és községenként a község határát is feltérképezhetjük. A község határára vonatkozóan szerkesztett kataszteri aranykoronát feltüntető térképet a kataszteri mintaterek talajtípusainak, változatainak megfelelően genetikus talajtérkép-ként is lehet tekinteni. Előfeltétel, hogy az egyes kataszteri mintatereknek megállapítsuk a talajtípusát, altípusát, talajváltozatát.

Ezek szerint a kataszteri mintaterek, illetve az egyes földrészletek aranykorona értékeinek ismeretében genetikus talajtérkép szerkeszthető.

Nagyobb határu községek esetében, hol eltérő talajtípus, változat, azonos termelési értékű, s így azonos kataszteri tisztajövedelmű területek szerepelnek, nem egészen ily egyszerű a genetikus talajtérkép szerkesztése. Ebben az esetben csak helyszíni beazonosítás alapján lehet azonos tisztajövedelmű földterületeket talajtípusoknak megfelelően a térképen elkülöníteni. Ezen probléma nem nagy százalékban fordul elő, mivel nagyobb határu község viszonylag kevesebb van.

A vázoltak alapján elmondható, hogy a kataszterben nyilvántartott tisztajövedelmi adatok használati értékei a közszolgáltatási kötelezettségek előírásán kívül a genetikus talajtípusok termelési értékének összehasonlításánál is jelentőséggel bírnak.

A genetikus talajtérképezés fejlődésével a kataszteri tisztajövedelmi értékek jelentőségükben nyerni fognak, mivel sokban hozzájárulnak az egyes talajtípusoknak, változatoknak, a termelési tervben való felhasználásához. Ilyen irányú munka révén a mezőgazdasági termelésnek egy olyan alap fog rendelkezésre állni, mely a természetendő növények fajára a genetikus talajtérkép, a várható terméseredményekre pedig a kataszteri tisztajövedelmi értékek felhasználásával kap felvilágosítást. A talajtípus, a talaj változat alapján megválasztható a természetendő növény faja, a kataszteri tisztajövedelmi értékek figyelembevételével megbecsülhető a viszonylagosan várható termés-eredmény.

Ö s s z e f o g l a l á s

Közel egy évszázada (adóztatás céljából) megállapított kataszteri tisztajövedelmi értékek — aranykorona értékek — még ma is termelési értéket és termőérték sorrendet tükröznek vissza. Mint tisztahozamot kifejező értékek jelenleg ugyan nem felelnek meg a talaj abszolút tisztahozamának az egyes minőségi osztályok esetében, de azok egymáshoz viszonyított értékét most is kifejezésre juttatják.

A legmagasabb szántó kataszteri tisztajövedelmi értékek becslőjárásonkénti, osztályozási vidékenkénti országos elhelyezkedése összefüggést mutat a talajtípusok előfordulásával. A kivételektől eltekintve a legmagasabb tisztahozamú talajok a csernozjom talajok 26—30 ar. K. értékkel. Ezt követik érték-sorrendben az öntéstalajok, hol 20—26 ar. K. értékek szerepelnek, mint legmagasabb szántó tisztajövedelmi értékek. Az erdőtalajok legmagasabb szántó tisztajövedelmi értékei 14—22 ar. K., ritkább esetekben 11—14 ar. K. A homok területek legmagasabb szántó ar. K. értékei 15—17 között váltakoznak, a homoktalajtípus jellegétől függően. Itt is a csernozjom jellegű homoké magasabb, az erdő jellegű homoké viszont alacsonyabb termőérték képviselője.

A megállapított összefüggések alapján megyei, illetve községi viszonylatban összeállított szántó aranykorona értékek figyelembevételével készült térkép a szántó kat. mintaterek talajtípusának ismeretében részletes genetikus talajtérképként kezelhető.

Ilyen térkép birtokában a talajtípus, altípus, változat alapján a növény fajtát, féleségét és a kataszteri tisztajövedelem felhasználásával a várható terméseredmény mennyiségét kisebb területekre vonatkozóan is az eddigiéknél sokkal nagyobb biztonsággal be lehet tervezni.

Érkezett : 1963. november 14.

I r o d a l o m

- [1] KREYBIG, L.: Az agrotechnika tényezői s irányelvei. Akadémiai kiadó. Budapest. 1956.
- [2] SCHILLING, HG. & BANNORT, D.: A földek gazdasági értékelése módszertanának kidolgozása. Nemzetk. Mezőgazd. Szemle. (4) 171—177. 1961.
- [3] SCHULTEISZ, K. & BALASSA, L.: Az állami egyenesadók jogszabály gyűjteménye. Földadó. Budapest. Áll. Nyomda. 1941.
- [4] STEFANOVITS, P.: Magyarország talajai. 2. kiad. Akadémiai kiadó. Budapest. 1963.
- [5] SZABÓ, P.: A földadókataszter rövid és népies ismertetése. Budapest. 1884.
- [6] SZOBOL'EV, Sz. Sz. & MALÜSKIN, M. N.: Voproszi kaecesztvennoj ocenki (bonitirovki) pocsv SSSR. Pocsvovedenie. (9) 10—28. 1958.
- [7] Egyes Vármegyék adóközségeinek területi és kataszteri tisztajövedelmi adatai. (Úgynevezett „Zöldkönyv”). Áll. Nyomda. Budapest. 1911.